

Sociaal-geograaf en wetenschapsbestuurder Pieter Hooimeijer:

MARTIJN DE GROOT

‘Registerdata toegankelijker maken, dat is typisch iets voor het ministerie van EL&I’

Zijn fascinatie voor onderzoek bloeide destijds bijna tegelijk op met die voor grote dataverzamelingen. Nu is sociaal-geograaf Pieter Hooimeijer vooral pleitbezorger van een systeemaanpak: ‘Veel maatschappelijke problemen ontstaan niet omdat mensen foute dingen doen, maar omdat de verbindingen in het systeem niet goed functioneren.’

‘Op het gebied van registerdata liggen we in Nederland behoorlijk achter. In de Verenigde Staten is het al heel gewoon dat alle data die op kosten van de gemeenschap bij elkaar zijn gebracht, ook beschikbaar moeten zijn voor onderzoek.’ Als er iemand is die aan een pleidooi voor openheid van registerdata gezag kan toevoegen is het de Utrechtse hoogleraar Sociale Geografie en Demografie Pieter Hooimeijer. Hij koos al in de jaren zeventig voor de grote dataverzamelingen – in een periode waarin zijn medestudenten het nog heel gewoon vonden om zich op de uitwerking van een honderdtal enquêtes te storten. Daarna zette hij zich in voor de beschikbaarheid van die datasets, onder meer in het bestuur van het Wetenschappelijk Statistisch Agentschap dat in de jaren negentig de data van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) voor de wetenschap ging losweken. En hij speelde een belangrijke rol bij de oprichting van data-instituut DANS, waar hij nu nog de wetenschappelijke adviesraad leidt. Hooimeijer somt desgevraagd in hoog tempo een aantal argumenten voor zijn standpunt op dat mogelijke twijfelaars al bij voorbaat de moed in de schoenen doet zinken.

Geen steekproef

Ten eerste is een systeemaanpak van maatschappelijke problemen – waarvan Hooimeijer groot voorstander is – niet mogelijk zonder registerdata. ‘Bestudeer je bijvoorbeeld een stedelijk systeem, dan wil je daarin alle variabelen betrekken die er een rol in kunnen spelen – dat is immers het wezen van een systeemaanpak. Dan gaat het dus niet alleen over de mensen maar ook over bijvoorbeeld woningen, de infrastructuur, kantoorlocaties, water, transport van goederen en personen. Daar zijn allemaal heel goed geregistreerde data over.’ Een steekproef nemen uit zulke data levert niet minder werk op, zoals het geval is bij enquêtes, maar eerder meer. Bovendien, aldus Hooimeijer, voldoet een steekproef niet:

‘Je bent geïnteresseerd in de terugkoppelingen tussen de verschillende onderdelen waaruit zo’n systeem bestaat: de ondergrond, de infrastructuur, het vastgoed, maar ook het gebruik dat van die ruimtelijke dimensies wordt gemaakt. Als je dan met steekproefgegevens werkt loop je steeds de aansluiting

WILLIAM HOOGTEYLING

Hooimeijer: ‘Je wil alle variabelen in je analyse betrekken die er een rol in kunnen spelen’

tussen die onderdelen mis.’

Daar komt nog bij: ‘Als je met registerdata werkt hoef je alleen de ontbrekende gegevens nog maar te verzamelen en kun je dubbele bevraging vermijden. En als het om schaarse gevallen gaat, bijvoorbeeld in het onderzoek naar bijwerkingen van medicijnen, dan heb je registerdata nodig omdat je anders niet aan voldoende cases komt.’ Registerdata zijn tenslotte ook nog nuttig als het erom gaat de representativiteit te beoordelen van data die je wel steekproefsgewijs hebt verzameld.

‘Ik heb collega’s naar de Verenigde Staten zien gaan omdat daar de gegevens wel beschikbaar waren die ze hier niet konden krijgen’

Een duidelijke zaak. Daar moet beweging in komen, vindt de sociaal-geograaf die onder meer als voorzitter van de Sociaalwetenschappelijke Raad van de KNAW ook graag zelf zijn bijdrage zal leveren. ‘Er is nu politieke actie nodig, en dan is de systeemverantwoordelijke aan de beurt: dit is typisch iets voor het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie! Als registerdata gemakkelijker toegankelijk worden, zal dat het onderzoek en de kennis over Nederland te versterken. Ik heb collega’s naar de Verenigde Staten zien gaan omdat daar de gegevens wel beschikbaar waren die ze hier niet konden krijgen.’ Aan de andere kant zien we nu al, aldus Hooimeijer, dat ‘de betere beschikbaarheid van het Sociaal-

Statistisch Bestand van het CBS leidt tot vragen, die daarvoor niet te onderzoeken waren’.

Vaak wordt de groeiende beschikbaarheid van elektronische data aangevoerd als aanleiding voor het gebruik van grote bestanden en de roep om beschikbaarheid daarvan. Hooimeijer had die aanleiding niet nodig. Hij kreeg in de eindfase van zijn studie toegang tot de gegevens van het toenmalige Woningbehoefte Onderzoek. ‘Dat was een kwestie van enorme mazzel want het CBS was in die tijd niet toeschietelijk met het beschikbaar stellen van data.

Markovketens

In dit stadium was de jonge Amsterdammer al gecharmeerd geraakt van onderzoek en van de methoden en technieken waarmee dat onderzoek kon worden gedaan. ‘De Vrije Universiteit, waar ik studeerde, had een zekere reputatie opgebouwd op het gebied van kwantitatief onderzoek en dat was precies wat mij aansprak. Ze hadden daar ook de beschikking over computers en cursussen om die te programmeren. Databasebeheer, FORTRAN, daar had je allemaal toegang toe.’ De mogelijkheid om met de informatie uit het Woningbehoefte Onderzoek te werken wekte bij Hooimeijer de fascinatie voor grote bestanden, die hem daarna niet meer los zou laten. Hij kon zich storten op de rol van *Markovketens* en verhuisketenmodellen dankzij het ‘voortreffelijke materiaal’ dat uit het latere WoNonderzoek voortkwam en deed dat ook in de

jaren die volgden, met onder meer in 1988 als resultaat een dissertatie ‘in een nieuw vak: huishoudensdemografie, dat gaat over de gehele tijd tussen geboorte en sterven. De huwelijksdata waren in de jaren zeventig van de vorige eeuw immers wat in de versukkeling geraakt’.

Een van de mooie dingen van de WOoN-data is dat ze ook de dynamiek van het woongedrag laten zien. ‘Belangrijke vragen werden ook in retrospectief gesteld, bijvoorbeeld wanneer mensen zelfstandig waren gaan wonen, of dat ze in de voorafgaande periode waren gescheiden.’ En natuurlijk werden de meeste vragen elke vier jaar herhaald zodat je heel goed de beweging kon analyseren. ‘Daar kon je echt wat mee doen,’ aldus Hooimeijer. ‘Statistische verbanden, waar je natuurlijk in de sociale wetenschappen altijd naar zoekt, zeggen nog niet veel over hoe iets zich in de tijd ontwikkelt. Maar daarvoor kan je bij deze data

Pieter Hooimeijer (1955) studeerde stadsgeografie en planologie aan de VU en promoveerde in 1988 in Utrecht op het proefschrift *Vergrijzing, individualisering en woningmarkt*. In 1990 werd hij hoogleraar demografie aan de UvA en in 1995 hoogleraar sociale geografie en demografie aan de Universiteit Utrecht. Hij is ook wetenschappelijk directeur van de Netherlands Graduate School of Urban and Regional Research en voorzitter van de Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de KNAW.

wel terecht’. Er was nu ook voldoende materiaal om zogenaamde transitie-modellen te maken: dynamische simulaties van huishoudens en hun woongedrag, waarin plaats was voor zowel volgtijdelijke als ruimtelijke relaties. ‘Als twee mensen gaan samenwonen betekent dat ook dat er een gaat verhuizen, en dat er een woning vrij komt. Als je dat aan elkaar kan koppelen, betekent het dat je demografische dynamiek aan de dynamiek van de woningmarkt kan relateren, en weer terug. Dat kon allemaal met deze gegevens!’

Redundantie organiseren

Het WOoN-bestand is nog in volle glorie beschikbaar, en natuurlijk uitgebreid en geactualiseerd. Maar intussen heeft Hooimeijer zijn aandacht op andere dingen gericht. ‘Systeemanalyse is een tijd behoorlijk ondergeschoven geweest, waarschijnlijk omdat daarvoor – in de jaren zeventig en tachtig van de twintigste eeuw – de pretenties veel te hoog waren opgeschroefd. Maar het is een zeer bruikbare aanpak om maatschappelijke problemen mee te benaderen.

‘Er ligt een grote uitdaging voor de sociale wetenschappen om met voorstellen te komen’

De bankencrisis is een mooi voorbeeld. Als er iets mis gaat roept iedereen dat er meer toezicht moet komen. Veel problemen komen echter niet voort uit toezicht of gebrek daaraan, maar uit het feit dat verbindingen binnen het systeem niet goed functioneren. President Obama zei het mooi na die mislukte aanslag op dat vliegtuig in Detroit: ‘De veiligheidssystemen werkten goed, maar de informatie werd onvoldoende uitgewisseld.’ Verkeerde systeemsluitingen, noemen wij dat. Met systeemanalyse kan je daar heel goed naar zoeken omdat het wezen daarvan juist is dat de grenzen van het systeem niet worden gesloten. Je mag er alles bij halen’. Het belang voor de maatschappij is enorm, benadrukt Hooimeijer, juist in een tijd waarin strenger toezicht steeds meer als panacee wordt gezien terwijl we om ons heen kunnen waarnemen dat het problemen niet voorkomt. ‘Er ligt een grote uitdaging voor de sociale wetenschappen om met voorstellen te komen waardoor je kunt laten zien hoe het misgaat, maar ook waar je *resilience*, je veerkracht is te vinden. En hoe je *redundantie* kunt organiseren – krachten die het overnemen als het niet goed gaat’.

Een advies over deze nieuwe rol van de sociale wetenschappen, *Kivetsbaarheid en veerkracht van maatschappelijke systemen* is in voorbereiding bij de Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de KNAW.